

Ewa Siwierska

Spór wokół hidżabu w Nigerii

Nurt SVD 50/1 (139), 111-129

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Spór wokół hidżabu w Nigerii

Ewa Siwierska

e.g.siwierska@uw.edu.pl

Uniwersytet Warszawski

Dr hab. Ewa Siwierska pracuje w Katedrze Języków i Kultur Afryki Wydziału Orientalistycznego UW. Zajmuje się literaturą mużulmańską w języku hausa, historią i współczesnymi problemami islamu oraz stosunkami międzyreligijnymi w Nigerii. Autorka książek: *Hausańska poezja homiletyczna. Wydanie rękopisu Muhammada Bako – połowa XIX w.* (2000), *Bractwo Tidżanijja w świetle piśmiennictwa hausa* (2007). Ostatnie publikacje: *Wyzwania dla dialogu międzyreligijnego w Nigerii* (2012), *Muzułmanie wobec świeckości Nigerii* (2013), *System bezpieczeństwa społecznego w Kalifacie Sokoto* (2014), *Abubakara Gumiego koncepcja reformy islamu w Nigerii* (2014), *Kolonializm w dyskursie mużulmanów nigeryjskich* (2015).

Choć początki islamu w Nigerii sięgają co najmniej XIV wieku, historia hidżabu jest tutaj krótka. Na sposób ubierania się mużulmanek miały głównie wpływ takie czynniki, jak: rolniczy charakter społeczeństwa, tropikalny klimat, tradycje miejscowe¹. Strój kobiet stał się przedmiotem znacznego zainteresowania dopiero na początku XIX stulecia, kiedy proces religijnej odnowy pod sztandarami dżihadu podjęli Fulanie². Przyświecało im hasło walki z religijnym synkretyzmem, będącym skutkiem wielowiekowego współistnienia islamu z wierzeniami afry-

¹ H. Mahdi, *The Hijab in Nigeria: The Woman' Body and the Feminist Private/Public Discourse*, www.bcics.northwestern.edu/.../ISITA_09-003_Mahdi, s. 4, 7-8 [dostęp: 6.06.2014].

² W wyniku fulańskiego podboju większość terenów dzisiejszej północnej Nigerii, zamieszkanych przez lud Hausa, stała się częścią mużulmańskiego imperium, znanego jako Kalifat Sokoto. Przetrwał on aż do podboju brytyjskiego na początku XX wieku. Szerzej o tym okresie w historii islamu nigeryjskiego zob. M. Kuś, *Boża ścieżka i jej rozstaje. Dżihad Usmana dan Fodio i dzieje emiratów fulańskich*, Kraków 2003.

kańskimi. Krytykując ówczesny stan religii muzułmańskiej na tych obszarach, reformatorzy fulańscy wiele uwagi poświęcili sprawom kobiet. W piśmiennictwie powstałym w tamtym okresie odnajdujemy między innymi dezaprobatę dla sposobu ubierania się muzułmanek:

„I jednym ze sposobów ich rządzenia jest to, że świadomie jedzą, co chcą, nie zważając, czy jest to religijnie dozwolone, czy zakazane, oraz to, że ubierają się, jak chcą, nie zważając, czy jest to religijnie dozwolone, czy zakazane. [...] I jednym ze sposobów ich rządzenia jest zabranianie wyznawcom Boga tego, co jest im prawem nakazane, a wśród tych rzeczy jest noszenie zasłon przez kobiety, co jest ciężącym na nich obowiązkiem, oraz turbanów przez mężczyzn, co jest ich zwyczajem”³.

- [26] Inną bolączką jest to, że kobiety nie chcą się uczyć
I nie okrywają swoich ciał należycie.
- [27] Niektóre noszą luźne i powiewne fartuchy.
O nie! Ci ludzie nie idą słuszną drogą!
- [28] Inne owijają się poniżej talii,
Odsłaniając piersi, posłuchajcie o tych złych zwyczajach!⁴
- [45] Oto jest werset: *Aby się szczelnie zakrywały*⁵ i tak dalej,
to jest podstawa; zawsze strzeżcie [żony],
o gmino Muhammada!
- [87] Gdy każą wam okrywać wasze głowy,
to je zawsze okrywajcie,
jeśli się sprzeciwiacie, nie spotkacie się z Ahmadem⁶.
- [88] Bo kobieta, która się temu sprzeciwia, biada jej,
zblądziła!
Na Boga, ona nie dotrze do jeziora Muhammada⁷.

³ M. Hiskett, *Kitāb al-Farq: A Work on the Habe Kingdoms Attributed to 'Uthmān Dan Fodio*, „Bulletin of the School of Oriental and African Studies”, vol. 23, nr 2, 1960, s. 567, 569.

⁴ Zob. Al-Amin Abu-Manga, *Two Fulfulde Jihad Poems: A Case of Updating*, „Har-sunan Nijeriya”, vol. 10, 1980, s. 61-63.

⁵ Koran, sura 33,59: „O Proroku! Powiedz swoim żonom i swoim córkom, i kobietom wierzących, aby się szczelnie zakrywały swoimi okryciami. To jest najodpowiedniejszy sposób, aby były poznawane, a nie były obrażane” (*Koran*, tłum. J. Bielawski, Warszawa 1986). Ten werset stał się podstawą zwyczaju noszenia hidżabu.

⁶ Chodzi o proroka Mahometa.

⁷ Tzn. do raju.

- [89] Jeśli sądzi, że to błahostka, tylko puste słowa,
powiedzcie, że jest niewierna;
nie będzie rozmawiać z Ahmadem⁸.

Hidżab nie był w Nigerii popularnym strojem aż do połowy 70. lat XX wieku⁹. Na zmianę podejścia do kwestii ubioru kobiet wpłynęło kilka czynników. Wraz z rozwojem szkolnictwa coraz więcej muzułmanek podejmowało naukę w publicznych placówkach edukacyjnych¹⁰. Proces wzmożonej urbanizacji i modernizacji społeczeństwa nigeryjskiego sprzyjał zaś mobilności kobiet, które przyjeżdżały do miast w poszukiwaniu pracy. Wraz z tymi przemianami stopniowo zwiększał się nacisk na zaadaptowanie hidżabu, który zaczęto utożsamiać z pobożnością. Jednym z ważnych czynników był także powszechniejszy dostęp do środków masowego przekazu. Kiedy w mediach coraz częściej prezentowano fizyczne walory skąpo ubranych dziewcząt, wzbudzało to niepokój konserwatywnych muzułmanów.

W upowszechnieniu hidżabu swój udział miał również wzrost radykalizmu w islamie nigeryjskim. Fundamentalistyczne organizacje muzułmańskie, propagujące własną wizję „czystego” islamu, nawoływały do porzucenia „dekadentckiego stylu zachodniego” i zaadaptowania strojów noszonych przez mieszkanki takich krajów, jak Arabia Saudyjska czy Iran¹¹.

2. Hidżab jako symbol współczesnego islamu

W muzułmańskim społeczeństwie Nigerii hidżab stał się ważnym przedmiotem dyskusji, gdy pod koniec ubiegłego stulecia na północy kraju rozpoczął się proces religijnej odnowy islamu¹². Wprowadzeniu

⁸ E. Siwierska, *Hausańska poezja homiletyczna. Wydanie rękopisu Muhammada Bako (połowa XIX wieku)*, Warszawa 2000, s. 134, 146.

⁹ J.M. Nasir, *Sharia Implementation and Female Muslims in Nigeria's Sharia States*, [w:] P. Ostien, *Sharia Implementation in Northern Nigeria 1999-2006: A Sourcebook*: Vol. III, s. 90 (tekst dostępny na: www.sharia-in-africa.net).

¹⁰ H. Mahdi, *The Hijab...*, art. cyt., s. 8.

¹¹ M.S. Umar, *Changing Islamic Identity in Nigeria from the 1960s to the 1980s: from Sufism to anti-Sufism*, [w:] L. Brenner (red.), *Muslim Identity and Social Change in Sub-Saharan Africa*, London 1993, s. 157-158. Z chwilą powrotu Nigerii do rządów cywilnych pod koniec lat 70. ubiegłego wieku hidżab został wykorzystany w celu zmobilizowania kobiet do wzięcia udziału w wyborach, aby zapewnić zwycięstwo muzułmanom. Mieszkanki północy Nigerii uzyskały prawo do głosowania dopiero w 1978 roku.

¹² J.M. Nasir, *Sharia Implementation...*, art. cyt., s. 91. Stany zdominowane przez

w życie programu tzw. społecznej reorientacji¹³ przyświecało „przywrócenie prawdziwych wartości religijnych oraz szacunku dla prawa i porządku”¹⁴. Ta masowa kampania, będąca częścią rewitalizacji islamu, ma zmienić myślenie ludzi oraz wyteńczyć zjawiska niezgodne z zasadami religii. Jednym z istotnych elementów tego programu było odrestaurowanie muzułmańskich instytucji¹⁵, a kampaniom uświadamiającym towarzyszy edukacja religijna w mediach i publikacjach oraz wygłaszanie kazań¹⁶. Zainicjowaniu reformy prawa towarzyszyła powszechna wiara w to, że całkowite podporządkowanie się przepisom szariatu we wszystkich dziedzinach życia jest jedynym skutecznym lekarstwem na korupcję, przestępczość oraz moralny upadek społeczeństwa.

Proces budowania nowego ładu na północy Nigerii ma duży wpływ na życie kobiet. Ponieważ spełniają one (żony, matki) rolę przekazielek norm kulturowych i religijnych, ich postępowanie domaga się formalnej regulacji prawnej¹⁷. Jednym z przejawów tej społecznej odnowy jest ujednoczenie ubiorów dla uczniów w szkołach publicznych¹⁸ i prywatnych¹⁹ oraz nacisk na noszenie hidżabu. W Jobe, jednym ze stanów, w których szariat jest obecnie prawem oficjalnym, zakaz noszenia strojów niemuzułmańskich obowiązuje wszystkie mieszkanki od 10. roku życia. Kobiety mogą się ubierać bardziej swobodnie tylko wówczas, gdy przebywają w domach lub z dala od wzroku obcych mężczyzn. Za „czysty” strój muzułmański uważa się taki,

wyznawców islamu, w których obecnie obowiązuje szariat, to: Zamfara, Kano, Sokoto, Katsina, Bauczi, Borno, Dżigawa, Kebbi i Jobe. W Kadunie, Nigrze i Gombe wprowadzono natomiast nowe prawo tylko na tych obszarach, gdzie większość stanowią muzułmanie. Każdy z tych stanów opracował własne kodyfikacje prawa karnego, oparte na głównych źródłach islamu: Koranie, sunnie i metodach obowiązującej w północnej Nigerii szkoły malikickiej. Był to jednak proces pospieszny, obarczony licznymi błędami i na początku szeroko krytykowany zarówno w Nigerii, jak i przez opinię światową.

¹³ W miejscowym języku hausa: *a daidaita sahu* (wyrównać szeregi).

¹⁴ M.I. Shekarau, *Social Re-Orientaton: Inaugural Address and Action Plan*, Kano 2004, s. 1, 3.

¹⁵ Wprowadzono między innymi policję obyczajową, zwaną *hisba*. Szerzej na ten temat zob. E. Siwierska, *Na straży szariatu: Hisba w północnej Nigerii*, „Afryka”, nr 29-30, 2009, s. 71-85.

¹⁶ A. Abdullahi, *A daidaita sahu: Another Perspective*: www.gamji.com/article5000/NEWS5912.htm [dostęp: 30.10.2014].

¹⁷ Zob. F.L. Adamu, *Gender, Hisba and Enforcement of Morality in Northern Nigeria*, „Africa”, vol. 78, nr 1, 2008, s. 136, 138.

¹⁸ „The Guardian”, 5.07.2005.

¹⁹ *A Dressing Down*, „The Economist”, 11.10.2007.

który okrywa całe ciało, oprócz twarzy i dłoni do nadgarstków. Osobom łamiącym przepisy dotyczące ubioru grozi kara grzywny lub więzienia²⁰. Tego rodzaju regulacje są wprowadzane nie tylko przez władze stanowe, ale także na szczeblach lokalnych. W 2002 roku za przestępstwo zostało uznane poruszanie się muzułmanki na obszarze administracyjnym Fika (stan Jobe) w innym stroju niż hidżab, choć zakrywającym całe ciało od głowy do palców u nóg. Nawet tam, gdzie nie ma oficjalnych przepisów regulujących te kwestie, ubiór religijny staje się obowiązkowy z powodu nacisku ze strony władz szkolnych lub muzułmańskiej policji obyczajowej. Tak jest na przykład w stanie Niger. W listopadzie 2005 roku urzędnik tamtejszego ministerstwa sprawiedliwości potwierdził, że kobiety „przyciągające swoim wyglądem wzrok mężczyzn” na ulicach są karane lub pouczane²¹.

Większość muzułmanów w północnej Nigerii utożsamia noszenie hidżabu z niekwestionowanym aktem wiary, obowiązkiem religijnym i przejawem pobożności²². Grzech popełnia zatem zarówno kobieta, która nie stosuje się do tego nakazu, jak i mężczyzna zabraniający swojej żonie ubierać się zgodnie z wymogami islamu. Takie postępowanie uważa się za równoznaczne z obłudą (*nifak*), gorszą od niewiary²³. Hidżab, który jest wyrazem zalecanej przez islam skromności²⁴, ma znaczenie ochronne, daje kobietom poczucie bezpieczeństwa

²⁰ J.M. Nasir, *Sharia Implementation...*, art. cyt., s. 106.

²¹ Tamże, s. 106 i n.

²² Warto zwrócić uwagę, że w kulturze muzułmańskiej termin „hidżab” (zasłona) ma bogatą symbolikę wyrażoną w Koranie. Oznacza między innymi przegrodę oddzielającą mieszkańców raju od mieszkańców piekła (sura 7,46), a także zasłonę uniemożliwiającą poznanie prawdy (sura 41,5). Hidżab oddziela Proroka od tych, którzy nie uwierzyli w objawienie (sura 17,45), oraz skrywa oblicze Boga (sura 42,51). Zob. M.M. Dziekan, *Symbolika arabsko-muzułmańska. Mały słownik*, Warszawa 1997, s. 109-110.

²³ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions and Human Rights: Perspectives from Nigeria and Beyond*, „Identity, Culture and Politics: An Afro-Asian Dialogue”, vol. 10, 2009, no 1, s. 69. Szerzej na ten temat zob. A.B. Mahmud, *A Brief History of Shari'ah in the Defunct Northern Nigeria*, Jos 1988, s. 54-61. *Nifak* to przyznawanie się do bycia muzułmaninem, kiedy w istocie nie wierzy się w islam. Por. Koran, sura 4,145. Koraniczny nakaz okrywania ciała przez muzułmanki (sura 33,53), odnoszący się tutaj wyłącznie do żon Proroka, został przyjęty jako zwyczaj przez wszystkie kobiety prawdopodobnie z powodu chęci naśladowania zasad ustalonych dla żon Mahometa, podobnie jak dla mężczyzn idealnym wzorcem postępowania jest życie Proroka. Zob. M.M. Dziekan, *Symbolika...*, dz. cyt., s. 109.

²⁴ A.W. Boudhiba, *La sexualite en Islam*, Paris 1982, s. 49-50. Nakaz skromności w zachowaniu i ubiorze dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn i został

w miejscach publicznych i zapewnia im szacunek otoczenia. Zaciera ponadto różnice w zamożności i statusie społecznym²⁵. W szerszym kontekście hidżab odnosi się do całej filozofii właściwych zachowań i relacji między kobietami a mężczyznami. Powstrzymuje przed popełnianiem grzechu, ale także potwierdza tożsamość muzułmanki, odróżniając ją od innych kobiet. Noszenie takiego stroju podnosi moralne standardy całego społeczeństwa²⁶, dlatego nie można go ograniczać do indywidualnego wyboru jednostki. Umożliwiając muzułmankom dostęp do edukacji, pracy oraz uczestnictwa w życiu społecznym²⁷, hidżab zapewnia stosowny dystans w stosunkach międzyludzkich²⁸, czystość społeczeństwa i rodziny, a także ochronę przed negatywnymi skutkami kontaktów zakazanych przez szariat²⁹. Jako ważny wyznacznik tożsamości religijnej³⁰, hidżab w północnej Nigerii symbolizuje dziś nie tylko odnowę wiary, lecz także przeciwstawienie się wpływowi cywilizacji europejskiej³¹.

Główne sunnickie szkoły prawa zgodne są co do ogólnych wymogów, jakie musi spełniać strój religijny. Luźna i nieprzezroczysta szata powinna okrywać całe ciało oprócz twarzy i dłoni, nie może przyciągać uwagi, przypominać stroju męskiego ani ubioru niewiernych³². Muzułmanki w Nigerii noszą zarówno tzw. pełny hidżab, się-

sformułowany w Koranie (sura 24,30): „Powiedz wierzącym: niech spuszcza ją skromnie spojrzenia i niech zachowują czystość”. Wiele wypowiedzi proroka Mahometa także odnosi się do tej kwestii, np.: „Każda religia ma swoją moralność. Moralnością islamu jest skromność”; „Wstyd nierozzerwalnie łączy się z wiarą. Jeżeli zabraknie jednego, zabraknie drugiego”; „Skromność jest częścią wiary, a schronieniem dla wiary jest raj. Rozpusta jest występkiem, a schronieniem dla występku jest ogień piekielny”. Zob. *Mahomet – mądrości Proroka*, wybór, tłum. i wstęp J. Danecki, Warszawa 1993, s. 73.

²⁵ M.H. Sherif, *What is Hijab?*, „Muslim World”, vol. 7, 1987, 3-4, s. 153.

²⁶ M. Zyzik, *Matżeństwo w prawie muzułmańskim*, Warszawa 2003, s. 136-137.

²⁷ N.M. Abdulraheem, *The Hijab, Barristers' Dress Code and Religious Freedom in the Legal Profession in Nigeria*, www.unilorin.edu.ng/THE_HIJAB_BARRISTERS_DRESS_CODE, s. 13 [dostęp: 6.06.2014].

²⁸ M. Al-Munajjed, *Women in Saudi Arabia Today*, London 1997, s. 55.

²⁹ Y. Zakaria, *Entrepreneurs at Home: Secluded Muslim Women and Hidden Economic Activities in Northern Nigeria*, „Nordic Journal of African Studies”, vol. 10, 2001, 1, s. 110.

³⁰ W. Powell, *Saudi Arabia and Its Royal Family*, New York 1982, s. 145.

³¹ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions...*, art. cyt., s. 53.

³² S.M. Usman, *The Multidimensional Implications of the Hijab Saga in ABUTH: A Wakeup Call for the Muslim Umma*, www.gamji.com/article8000/NEWS8592.htm [dostęp: 6.06.2014]. Większość uczonych muzułmańskich uważa, że zakrywanie twarzy nie jest konieczne. Przeciwnego zdania są przedstawiciele szko-

gający prawie do kostek, jak i „średni” – do kolan, oraz pelerynę zakrywającą włosy, ramiona i piersi. Niektóre kobiety dodatkowo zasłaniają twarz. Ten ostatni, w Nigerii stosunkowo nowy zwyczaj – jak twierdzą muzułmanie – zdobywa coraz więcej zwolenniczek³³.

Stosunek do hidżabu podzielił społeczeństwo nigeryjskie. Jego przeciwnicy uważają, że narzucenie obowiązku noszenia tego stroju narusza prawa kobiet i ma na celu całkowite podporządkowanie ich mężczyznom. Według nich zapożyczony z Bliskiego Wschodu hidżab jest obcy kulturze afrykańskiej. W opinii muzułmańskich „feministek”, jako element identyfikacji z islamem, ma on wartość wyłącznie symboliczną i nie można go wynosić do rangi nowego filaru religii. Uważają one, że przesadne czynienie z hidżabu miary pobożności kobiet przesłania w istocie znacznie ważniejsze wartości islamu. Krytykują zatem tendencję do oceniania wiary muzułmanek na podstawie ich stroju, podobnie jak zachęcanie mężczyzn do noszenia brody, co nie ma źródeł koranicznych, lecz jest uzasadniane tradycją Proroka³⁴. Gdyby zatem kobiety same decydowały o wyborze swojego ubioru, nie symbolizowałby on zniewolenia. Narzucany obecnie przez władze stanów szariackich jest postrzegany jako przejaw dyskryminacji i próba ograniczenia wolności kobiet:

„W jednym ze stanów przemyśliwa się, by zmuszać mężczyzn do zapuszczania brody. Być może zatem będziemy mogli zmierzyć ich pobożność według długości zarostu! Dwa inne stany rozważają wprowadzenie ujednoliconego stroju dla kobiet w różnych kolorach, odzwierciedlających ich stan cywilny! [...] Jeżeli kobietom narzuca się hidżab, to w takim razie mężczyźni powinni nosić różnobarwne ubiory, wskazujące na liczbę ich żon lub stan kawalerski. Taka informacja z pewnością przydałaby się muzułmankom [...]”³⁵.

Według autorki tej wypowiedzi, znanej w Nigerii muzułmańskiej działaczki na rzecz obrony praw kobiet, ludzie boją się otwarcie krytykować nakaz noszenia hidżabu, aby nie narazić się na oskarżenie

ły hanbalickiej i część szafi'itów. Por. M. Zyzik, *Matżeństwo...*, dz. cyt., s. 136. W świecie islamu są różne rodzaje hidżabu. Długie, luźne okrycie wierzchnie w rodzaju płaszcza, określa się terminem *dżilbab*. Rodzaj ubioru, zwany *chimarrem*, tworzy swego rodzaju peleryna sięgająca do talii, która okrywa głowę i ramiona. Zasłona zakrywająca całą twarz, oprócz oczu, to *nikab*.

³³ N.M. Abdulraheem, *The Hijab, Barristers' Dress Code...*, art. cyt., s. 8.

³⁴ H. Mahdi, *The Hijab...*, art. cyt., s. 5-6.

³⁵ B. Yusuf, *Women and Empowerment in Islam*, „Weekly Trust”, 13.12.2002.

o herezję. Uważa on, że fundamentaliści uczynili z kobiet oznakę swojego sukcesu i posługują się nimi instrumentalnie. Obecną reformę prawa na północy kraju postrzega jako grę polityczną, w której główny nacisk kładzie się na kontrolę moralności i życia prywatnego, a kobiety muszą dowodzić swej pobożności. Muzułmankom narzucono nie tylko ubiór, ale też wiele przepisów ograniczających ich obecność w sferze publicznej. Można zatem wnioskować, że hidżab jest ważny tylko dla mężczyzn, ponieważ to oni decydują o życiu kobiet i wymagają od nich bezwzględnego posłuszeństwa³⁶. Muzułmańskie „feministki” nie wyrażają zgody na taką sytuację: „Hidżab nie jest akceptowany w publicznych placówkach na całym świecie, także w takim cywilizowanym kraju jak Nigeria. Nie jesteśmy w Arabii Saudyjskiej ani w Afganistanie. Weźcie to pod uwagę, moje siostry mużułmanki”³⁷.

Większość wyznawczyń islamu w Nigerii nie czuje się jednak zniewolona przez szariat, a hidżab uważa za nieodłączny element mużułmańskiego „feminizmu”, przepustkę do emancypacji i wyraz szacunku dla religii³⁸. Potwierdzają to liczne opinie, jakie pojawiają się m.in. w Internecie: „Muzułmanki nie powinny się obawiać podkreślenia swojej tożsamości religijnej poprzez strój, jeśli uważają go za wymóg islamu. Hidżab nie wyrządza nikomu na świecie krzywdy. Nie jest bombą i nie zabija [...]”³⁹. Dla tych kobiet nie istnieje podział na *sacrum* i *profanum*, ponieważ islam kształtuje całe ich życie. Z badań wynika, że taką opinię podzielają mużułmanki w każdym wieku, o różnym poziomie wykształcenia. obrońcy hidżabu podkreślają zatem jego pozytywną rolę w rodzinnym i zawodowym życiu kobiet:

„Sądzę, że ludzie nieposiadający właściwej wiedzy o islamie i jego źródłach nie mają prawa wypowiadać się o nim. Islam zachęca wszystkich mużułmanów, mężczyzn i kobiety, do zdobywania edukacji, a jeśli chodzi o hidżab, jest on symbolem przyzwoitości i godności kobiet”⁴⁰.

³⁶ H. Mahdi, *The Hijab...*, art. cyt., s. 15-17.

³⁷ *Government Hospital Sacs Two Nurses for Wearing Hijab to Work*, www.informationng.com/2014/05/government-hospital-sacs-two-nurses-for-wearing-hijab-to-work [dostęp: 23.05.2014].

³⁸ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions...*, art. cyt., s. 73.

³⁹ Y. Ajao, *The Hijab controversy in Nigeria*: <http://emotanafricana.com/2013/05/19/the-hijab-controversy-in-nigeria> [dostęp: 7.03.2014].

⁴⁰ <http://msmagazine.com/blog/2011/03/08/unveiling-oppression-in-northern-nigeria> [dostęp: 22.10.2012].

„Ci, którzy twierdzą, że nakaz noszenia hidżabu ogranicza wolność i prawa muzułmanek, popełniają dwa zasadnicze błędy. Po pierwsze, nie mają oni upoważnienia do decydowania za muzułmanki. Po drugie, nakaz ten w żadnej mierze nie koliduje z prawami i wolnościami innych obywateli, nie narusza bezpieczeństwa i porządku publicznego ani zasad moralnych [...]”⁴¹.

3. Hidżab a stosunki chrześcijańsko-muzułmańskie

Kiedy hidżab zaczął zyskiwać popularność nie tylko na północy Nigerii, ale także na innych obszarach tego kraju, stał się kolejnym przedmiotem sporu w relacjach muzułmańsko-chrześcijańskich⁴² oraz wyzwaniem dla władz stanowych i lokalnych⁴³. Często nie jest akceptowany w szkołach, ponieważ, jak twierdzą jego przeciwnicy, przeszkadza w wykonywaniu obowiązków⁴⁴, a nawet może stanowić zagrożenie, jeśli uniemożliwia identyfikację osób. Na niektórych wydziałach nigeryjskich uczelni wprowadzono zakaz noszenia hidżabu w laboratoriach, gdzie używa się łatwopalnych środków chemicznych⁴⁵. Kiedy w 2005 r. w college’u nauczycielskim w Ilorinie muzułmanki zasłaniające twarz nie zostały dopuszczone do udziału w zajęciach i egzaminach, zaskarżyły tę decyzję do sądu. Władze szkoły uzasadniały wówczas swoje stanowisko koniecznością niczym niezakłóconej komunikacji między wykładowcą a uczniami oraz tym, że zakrywanie twarzy może być wykorzystywane do oszukiwania na egzaminach. Korzystny dla muzułmanek wyrok sąd uzasadnił bezpodstawnym naruszeniem ich praw. Sąd powołał się na artykuł 45 konstytucji Nigerii, zgodnie z którym wolności obywatelskie mogą zostać ograniczone jedynie w celu zapewnienia bezpieczeństwa i ładu publicznego lub ochrony praw innych, a żadna z tych przesłanek nie miała w tym przypadku miejsca. W wyroku stwierdzono również, że hidżab spełnia wymogi ubioru przyzwoitego i nie powinien być przedmiotem sporu⁴⁶.

⁴¹ N.M. Abdulraheem, *The Hijab, Barristers’ Dress Code...*, art. cyt., s. 11.

⁴² Szerzej na ten temat zob. E. Siwierska, *Sądziectwo nieoswojone: stosunki chrześcijańsko-muzułmańskie w Nigerii*, „Afryka”, nr 33, 2011, s. 11-29; też, *Wyzwania dla dialogu międzyreligijnego w Nigerii*, tamże, nr 36, 2012, s. 54-76.

⁴³ Problem ten szczegółowo omawia K. Fayokun, *Limits to the Campus Dress Codes*, „Journal of International and Comparative Law”, vol. 7, nr 1, 2003, s. 15-30.

⁴⁴ S.A. Olagoke, *Islam and Concept of Hijab*, Ibadan b.r.w., s. 11.

⁴⁵ K. Fayokun, *Limits to the Campus...*, art. cyt., s. 13-14.

⁴⁶ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions...*, art. cyt., s. 58-60.

Do kontrowersji wokół muzułmańskiego stroju dochodzi także w szkołach i uczelniach prawniczych, w których obowiązują ściśle określone standardy. Tymczasem nieakceptowany przez muzułmanów zwyczaj noszenia ubiorów europejskich, będących spuścizną po kolonializmie, jest sprawą niezwykle drażliwą⁴⁷. Choć opór władz tych placówek wobec hidżabu jest bardzo silny⁴⁸, to jednak na ogół nie zaskarża się ich do sądu, prawdopodobnie w obawie przed negatywnymi konsekwencjami dla przyszłej kariery zawodowej⁴⁹.

Prasa nigeryjska donosiła, że kiedy w 2013 roku w stanie Lagos w południowo-zachodniej Nigerii noszenie hidżabu oraz demonstrowanie innych symboli religijnych w szkołach publicznych uznano za niezgodne z polityką władz, muzułmanie odebrali to jako podeptanie religijnych i obywatelskich praw ich córek. Pojawiły się informacje, że dziewczęta noszące hidżab są poniżane i karane, a rodzice decydują się na przenoszenie ich do szkół muzułmańskich:

„Nie rozumiemy obaw rządu, by zezwolić na noszenie hidżabu w naszych szkołach. Jeśli inni mają prawo do mundurków zgodnych z ich religiami, to dlaczego muzułmanie nie mogą cieszyć się tym samym? Nie wzywamy do narzucenia hidżabu wszystkim. Chcemy tylko, by ci, którzy go noszą, nie byli dyskryminowani ani karani. Hidżab jest zaszczytem, ozdobą skromności i tarczą przeciwko niemoralności. Jest naszą dumą. Pozwólcie nam go nosić!”⁵⁰.

„To, co się dzieje na południowym zachodzie, włączając Lagos, wynika z nietolerancji, tyranii, ucisku, prześladowania i napiętnowania. Zakaz noszenia hidżabu w szkołach publicznych obnaża żalostny stan praw człowieka. [...] Dlaczego w tym samym kraju hidżab jest akceptowany na północy, a na południu zabroniony?”⁵¹.

⁴⁷ Szerzej zob. A.A. Oba, *Lawyers, Legal Education and Shari'ah Courts in Nigeria*, „Journal of Legal Pluralism”, vol. 49, 2004, s. 140-141.

⁴⁸ M. Bayero, *The Prescribed Mode of Female Dressing by Allah's Shari'ah: A Case for Muslim Lawyers*, „Al-Maslaha – A Journal of Law and Religion”, vol. 1, 1998, s. 92-109.

⁴⁹ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions...*, art. cyt., s. 64.

⁵⁰ M. Adekunle, *Muslim Students Rally for Hijab Usage in Lagos*, www.dailytimes.com.ng/article/muslim-students-rally-for-hijab-usage [dostęp: 11.04.2014].

⁵¹ R. Oriyomi, *Hijab Phobia Engulfs Nigeria's Southwest*, www.onislam.net/english/news/africa/463010-hijab-phobia-engulfs-nigeria's-southwest [dostęp: 9.01.2014].

Z drugiej strony wielu chrześcijan mieszkających w Lagosie, byłej stolicy Nigerii, odbiera pojawienie się tutaj hidżabu jako zjawisko niebezpieczne, wywołujące liczne incydenty nie tylko w szkołach, ale także w innych miejscach publicznych:

„To, że hidżab obowiązuje w stanach szariackich, nie jest dziwne, ale w Lagos, centrum życia nocnego i handlowego, nie powinno być żadnych regulacji dotyczących stroju kobiet. Tymczasem w prasie nigeryjskiej pojawiają się informacje, że w 2007 roku wiele kobiet zatrzymywano na ulicach pod zarzutem «niemoralnego» ubioru. Te, które nie chciały zapłacić grzywny, trafiały do aresztu. [...] Coraz więcej jest takich przypadków, kiedy wprowadzanie przepisów o stroju kobiet staje się przyczyną konfliktów w tym kraju [...]”⁵².

Podobnie zareagowali chrześcijanie w Osun w momencie, gdy gubernator tego stanu rzekomo zezwolił na noszenie hidżabu w szkołach publicznych. Oskarżono go wówczas o próbę islamizacji stanu. Chrześcijanie argumentowali, że w świeckich placówkach publicznych noszenie hidżabu jest niedopuszczalne, a powoływanie się muzułmanów na prawa człowieka uznali za bezzasadne:

„Najpierw pozwolimy na noszenie hidżabu, potem pełnego *ni-kabu*, czarnej burki, a następnie zaczniemy pisać w czasie lekcji w rękawiczkach. Spójrzmy na tę sprawę z drugiej strony. W chrześcijaństwie nie ma wymogu noszenia krzyża. Ale co by się stało, gdyby chrześcijańskie uczennice w szkołach muzułmańskich w Nigerii domagały się prawa do noszenia krzyża na długim łańcuchu albo na mundurku dla wyrażenia swojej religii? Jaka byłaby wtedy reakcja władz szkoły?”⁵³.

Okazuje się jednak, że nie wszyscy chrześcijanie w Nigerii są tego samego zdania. Podobno zdarza się, że chrześcijańskie studentki noszą muzułmańskie stroje w kampusach uniwersyteckich, zabezpieczając się w ten sposób przed ewentualną przemocą seksualną⁵⁴. Czasami konflikty na tym tle kończą się ugodą zadowalającą obie strony. Tak było na przykład w Ilorinie w 2006 roku. W jednej ze szkół

⁵² *A Dressing Down. The Perils of Wearing Supposedly Indecent Clothes*, „The Economist”, 11.10.2007.

⁵³ T. Adenle, *Hijab War in Nigeria's Osun State: Offshoot of Grooving Religious Problems in Nigeria*, <http://emotanafricana.com/2011/12/02/hijab-war-in-nigerias-osun-state> [dostęp: 22.10.2012].

⁵⁴ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions...*, art. cyt., s. 67.

chrześcijańskich, w której większość stanowili uczniowie muzułmańscy, uzgodniono, że każdy ma prawo ubierać się zgodnie z wymogami swojej religii, jeśli tylko wyrazi taką wolę⁵⁵.

Hidżab jest powodem sporów także w placówkach medycznych. Kiedy w kwietniu 2014 roku ze szpitala rządowego w Lagosie zwolniono dwie pielęgniarki, rzekomo za noszenie hidżabu, organizacje muzułmańskie odebrały ten incydent jako atak na islam: „Tyrania ze strony pracodawców, tak w sferze publicznej, jak i prywatnej, dowodzi, że twórcy naszego prawa muszą zrobić wszystko, aby można było karać za dyskryminację z powodów religijnych”⁵⁶. W prasie nigerijskiej pojawiały się także informacje o tym, że kobiety niebędące muzułmankami są zmuszane do noszenia hidżabu. W 2000 roku pisano o 20 pielęgniarkach w stanie Bauczi zwolnionych z federalnego centrum medycznego, którego dyrektor uznał ten strój za obowiązkowy⁵⁷.

Muzułmanie utrzymują, że kobiety w hidżabie są coraz częściej dyskryminowane nie tylko w Nigerii, lecz także w innych krajach, a ubiegając się o paszport, prawo jazdy i inne dokumenty są zmuszane do odsłaniania uszu lub zdejmowania hidżabu⁵⁸. Nagłaśniano m.in. incydent z udziałem ambasadora Nigerii na Jamajce. Miał on znieważać jedną z muzułmank, nazywając ją *egungun*⁵⁹. Muzułmanie twierdzili, że ambasador jest znany ze swojej niechęci do islamu. Tego rodzaju zdarzenia są przez nich określane jako celowe działania islamofobów, powszechny przejaw wrogości wobec muzułmanów oraz ograniczanie ich swobód obywatelskich: „Konstytucja gwarantuje każdemu obywatelowi wolność religii, a sądy powinny chronić przed wszelkimi próbami ograniczania tej wolności, gdyż jest to niezbędne dla zachowania pokoju i stabilizacji w takim wieloreligijnym kraju jak Nigeria”⁶⁰.

Wyznawcy islamu krytykują także niepomysłne dla muzułmank wyroki sądowe w krajach zachodnich, których uzasadnienia opierały się na tym, że noszenie hidżabu jest niezgodne z zasadami demo-

⁵⁵ Tamże, s. 62.

⁵⁶ R. Oriyomi, *Nigeria Muslim Nurses Fired for Hijab*, www.onislam.net/english/news/africa/471869-nigeria-muslim-nurses-fired-for-hijab [dostęp: 6.06.2014].

⁵⁷ www.punchng.com/politics/crossfire/hijab-supporters-have-hidden-agenda [dostęp: 7.11.2013].

⁵⁸ D. Kamor, *The Lessons of World Hijab Day*, www.vanguard.ngr.com/2014/01/lessons-world-hijab-day/ [dostęp: 27.02.2014].

⁵⁹ Terminem tym Jorubowie określają swoje tradycyjne stowarzyszenie masek, uosabiających zmarłych podczas uroczystości pogrzebowych i kultowych. Członkowie *egungun* pojawiają się publicznie całkowicie zakryci, aby nie można ich było rozpoznać.

⁶⁰ A.A. Oba, *The Hijab in Educational Institutions...*, art. cyt., s. 73-74.

kracji, tolerancji i rozdziału państwa od Kościoła. Według badaczy muzułmańskich taka interpretacja wolności religijnej jest nonsensowna. Ich zdaniem wyroki te pokazują niekompatybilność wartości islamu z europejskimi i mogą mieć negatywny wpływ na przestrzeganie praw religijnych w krajach wrogo nastawionych do islamu. Tymczasem w Nigerii konstytucyjne gwarancje wolności religii opierają się na tych samych zasadach, co w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Wśród nigeryjskich muzułmanów panuje dosyć powszechne przekonanie, że Zachód i świat islamu nigdy nie dojdą do porozumienia w tej kwestii. Jeden z badaczy muzułmańskich podsumował tę sytuację w następujących słowach:

„Moda przemija, a Boży wzór zostaje na zawsze. Moda może wzbudzać oburzenie religii i społeczeństwa, a religijna szata może się spotkać z wrogością środowiska wielowyznaniowego albo świeckiego państwa, takiego jak Nigeria. Wrogość do hidżabu zdradza religijną nienawiść i nietolerancję. Wiele strojów nieakceptowanych przez muzułmanów, jako niemoralnych, jest dopuszczanych, ale na Zachodzie używa się wszelkich sposobów, aby zabronić hidżabu”⁶¹.

Na argument praw człowieka powołują się także chrześcijanie. Są oni zaniepokojeni tym, że prawodawstwo obowiązujące w stanach szariackich, które powinno ograniczać się tylko do wyznawców islamu, w istocie ma także wpływ na mieszkające tam mniejszości religijne. Choć muzułmanie utrzymują, że obowiązek noszenia hidżabu nie dotyczy wyznawczyń innych religii, to jednak na te ostatnie wywiera się presję, aby ubierały się w sposób niebudzący kontrowersji:

„Kiedy korupcja spotyka się z patriarhatem, zwykle oznacza to nieszczęście dla kobiet w krajach rozwijających się. Taka jest historia hidżabu w północnej Nigerii. [...] Wprowadzenie obowiązku jego noszenia w stanach szariackich narusza prawa niemuzułmanek, od których wymaga się dostosowania do wymogów przyzwoitości. W świeckiej Nigerii to mężczyźni osądzają moralność wszystkich kobiet, a hidżab jest doskonałym do tego pretekstem”⁶².

⁶¹ Tenze, *Religious Rights and the Corporate World in Nigeria: Products and Personal Perspectives*, „Recht in Afrika”, vol. 195, 2004, s. 202-203.

⁶² A. Little, *Unveiling Oppression in Northern Nigeria*, <http://msmagazine.com/blog/blog/2011/03/08/unveiling-oppression-in-northern-nigeria> [dostęp: 22.10.2012].

Przywódca jednej ze wspólnot protestanckich w stanie Lagos, pastor Ladi Thompson, uważa natomiast, że w Nigerii nie ma kontrowersji wokół hidżabu. Według niego za prowokowanie niepokojów odpowiedzialne są tylko określone jednostki, wykorzystujące tę sprawę do swych egoistycznych celów. Podejrzewa on, że osoby te mogą mieć związki z międzynarodowymi organizacjami terrorystycznymi i są przez nie opłacane za destabilizowanie sytuacji w Nigerii. Jako osoba uczestnicząca w łagodzeniu konfliktu w stanie Lagos pastor ostrzega, aby ludzie nie dali się wciągnąć w tę pułapkę. Jego zdaniem hidżab jest pretekstem do zniszczenia dobrych stosunków między muzułmanami a chrześcijanami w tym kraju. Radzi więc, aby w rozwiązywaniu sporów odwoływać się do miejscowej tradycji ludu Joruba, promującej tolerancję i pokojowe współistnienie⁶³. Znamienny jest także apel członka Kościoła Metodystów Nigerii, napisany w duchu pojednania:

„Zapomnijmy o religijnych strojach w publicznych szkołach i skoncentrujmy się na dyscyplinie i kształtowaniu charakterów. [...] Mamy wspólne korzenie. Religia nie powinna stwarzać problemów na południowym zachodzie. Wszyscy jesteśmy braćmi i siostrami. Apeluję do naszych muzułmańskich uczniów, abyśmy wspólnie tworzyli pokojowe warunki do nauczania”⁶⁴.

4. Hidżab a kwestia bezpieczeństwa

Problem hidżabu w Nigerii wpisuje się w szerszy kontekst dyskusji o znaczeniu stosownego stroju z punktu widzenia walki z przestępczością. Badania wykazują bowiem, że wielu rodziców podnosi kwestię braku bezpieczeństwa ich dzieci w szkołach i internatach z powodu częstych przypadków molestowania oraz wykorzystywania seksualnego. Dla zaniepokojonych tym zjawiskiem muzułmanów najlepszym wyjściem byłoby przeznaczenie przynajmniej części federalnych placówek edukacyjnych tylko dla dziewcząt, łącznie z obsadą kadry, albo przynajmniej dokonanie ścisłego podziału na szkoły żeńskie i męskie. Na nieodpowiedni ubiór – jako poważną przyczynę wielu proble-

⁶³ www.punchng.com/politics/crossfire/hijab-supporters-have-hidden-agenda [dostęp: 7.11.2013]. Jorubowie z południowo-zachodniej Nigerii, wśród których są zarówno wyznawcy islamu, chrześcijaństwa, jak i wierzeń rodzimych, są znani ze swojej tolerancji dla różnych tradycji religijnych.

⁶⁴ A. Oikelome, *Nigeria: Furore over Use of Hijab in Lagos Schools*, <http://allafrica.com/stories/201410270092.htm> [dostęp: 27.02.2015].

mów w nigeryjskich szkołach i uczelniach – coraz częściej zwracają także uwagę nigeryjscy naukowcy:

„Czy chcemy, czy nie, musimy się zgodzić z tym, że obecnie stroje widoczne w kampusach można określić jako skandaliczne, niebezpieczne, prowokujące i nad wyraz nieskromne! Nawet mieszkańcy Sodomy i Gomory poczuliby się świętymi, gdyby zobaczyli to, co my dzisiaj nazywamy ubiorem. To odwrócenie procesu ewolucji, powrót do nagości, a wszystko w imię mody. [...] Mając na uwadze problemy będące skutkiem noszenia nieskromnych strojów, niezgodnych z tym, czego naucza religia, oraz to, że nieprzyzwoite mody nie licują z naszą nigeryjską kulturą, ujednoczenie ubioru jest rzeczą konieczną”⁶⁵.

W dyskusjach na ten temat podkreśla się, że ubiór jest częścią afrykańskiego dziedzictwa kulturowego, nie zaś sprawą gustu, wygody czy przyzwyczajenia. Musi zatem spełniać kryteria społecznej akceptacji⁶⁶. Według zwolenników jego ujednoczenia na terenie wszystkich placówek edukacyjnych w Nigerii, strój jest *esprit de corps*, pobudzającym do kolektywnego działania: „Wszystkie formacje militarne i religijne kładą nacisk na określony styl ubierania się ich członków, mający na celu utrzymanie dyscypliny i solidarności w miejscu pracy”⁶⁷.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa kraju znacznie poważniejszym problemem Nigerii jest obecnie terrorystyczna działalność ugrupowania Boko Haram⁶⁸. Ostatnie doniesienia o tym, że jego członkowie angażują dziewczęta w hidżabie do dokonywania samobójczych zamachów bombowych, kwestię stroju sytuują w nowym kontekście. Artykułowane otwarcie propozycje, aby władze federalne zakazały noszenia hidżabu jako skutecznego sposobu zapobiegania aktom terrorku, wzbudzają stanowczy sprzeciw wyznawców islamu. Jednocześnie pojawiają się informacje, że wiele muzułmanek przestało nosić hidżab,

⁶⁵ V.A. Awaogu, *The Din About Dress Code in Tertiary Institution*, www.gamji.com/article5000/EWS5179.htm [dostęp: 6.06.2014].

⁶⁶ Ch.J. Ifedili, I.A. Ifedili, *Implementation and Management of Students Dress Code in Nigerian Universities*, „European Journal of Business and Social Sciences”, vol. 2, nr 7, 2013, s. 28, 31.

⁶⁷ T. Fatunde, *Nigeria: Controversy over Student Dress Codes*, www.university-worldnews.com/article.php?story=201008061 [dostęp: 13.06.2014].

⁶⁸ Na temat powstania i działalności tej organizacji zob.: S. Piłaszewicz, *Ferment w życiu religijnym Nigerii. Ruch Boko Haram*, „Afryka”, nr 35, 2012, s. 27-40; tenże, *Odrodzenie i radykalizacja sekty Boko Haram*, tamże, nr 36, 2012, s. 11-23; S. Brakoniecka, *Spór o zachodnią edukację. Od 'Yan Izala do Boko Haram*, tamże, nr 40, 2014, s. 71-84.

ponieważ stały się one obiektem szczególnego zainteresowania ze strony służb specjalnych. Muzułmańscy badacze i analitycy wyrażają zaniepokojenie tym zjawiskiem: „Hidżab, który powinien kojarzyć się ludziom ze skromnością i bojaźnią Bożą, teraz jest łżony przez złych ludzi w tym społeczeństwie”⁶⁹. Porzucanie religijnego stroju kobiety tłumaczą przykrymi doświadczeniami w kontaktach z agentami służb specjalnych, którzy czują się przez nie zagrożeni. Muzułmanie uważają to za sytuację nienormalną. Nie wszyscy jednak wierzą w to, że zdarzają się przypadki rezygnowania z noszenia hidżabu z powodu wydarzeń z udziałem nastoletnich terrorystek. Zwolennicy takiego stanowiska twierdzą, że jest to tylko propaganda, która ma na celu zniesławienie islamu:

„Te młode kobiety powinny wiedzieć, że hidżab nie jest modą, lecz aktem pobożności nakazanym przez Boga i będącym częścią sunny Proroka. Nie ma zatem powodu do niepokoju. Dopóki kobiety go noszą jako przejaw oddawania czci Bogu, dopóty nie powinny dać się od tego odciągać przez tych, którzy chcieliby je widzieć bez hidżabu. [...] To jest oczywista propaganda przeciwko islamowi. Weźmy na przykład przestępczynię, które noszą spodnie. Czy można zakazać kobietom noszenia spodni tylko z obawy, że tak ubrane mogą dopuszczać się czynów kryminalnych?”⁷⁰.

Komentujący tę sprawę przedstawiciele najważniejszych instytucji muzułmańskich w północnej Nigerii uważali, że nagłaśnianie takich informacji jest częścią spisku przeciwko wyznawcom islamu w obliczu zbliżających się wyborów prezydenckich w Nigerii. Apelowali do swoich braci w wierze:

„Uważam, że powinniśmy być ostrożni. To może być celowe działanie pewnych osób – z powodu sytuacji politycznej, jaką mamy – aby wzniecić panikę wśród wierzących muzułmanów. To tylko jedna z teorii. Istnieje opinia, choć niepotwierdzona, o spisku przeciwko muzułmanom. [...] Nie wolno zapominać, że działalność Boko Haram zasadniczo ogranicza się do północy, gdzie muzułmanie stanowią większość, a rząd federalny nie podejmuje żadnych skutecznych działań, aby temu zaradzić. Wydaje się, że chodzi o to, aby zredukować liczbę muzułmanów przed wyborami [...]”⁷¹.

⁶⁹ *Nigerian Muslims Urge Caution Over Hijab Scare*, <http://allafrica.com/stories/201408201207.htm> [dostęp: 27.02.2015].

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

„Apeluję do naszych braci i siostr muzułmanów, aby byli ostrożni, nie dali się sprowokować i nie podejmowali żadnych działań, które mogłyby się obrócić przeciwko nim samym. To jest próba naszej wiary. Musimy stanowczo trzymać się naszej religii. [...] Rząd nie może zakazać noszenia hidżabu. Byłoby to równoznaczne z bezprawiem i niezgodne z konstytucją. To, co obserwujemy, to działania podejmowane przez pojedyncze osoby, które straciły zaufanie do swojej religii. Ale to są tylko przejściowe niepowodzenia muzułmanów. Musimy być bardzo silni, bo tego rodzaju sytuacje są próbą dla naszej wiary [...]”⁷².

W podobnym tonie wypowiedziała się nauczycielka pracująca w mieście Kano na północy Nigerii, muzułmanka wywodząca się z ludu Joruba:

„Noszę hidżab i wcale się tego nie wstydzę. Jest on częścią mojej tożsamości jako muzułmanki. Kto przestaje go nosić pod wpływem szantażu lub w imię nowoczesności, równie dobrze może odejść od islamu tylko dlatego, że inni krytykują tę religię. Uważam, że informacje o tym, iż kobiety porzucają hidżab, mogą być nieprawdziwe. Żyję w środowisku muzułmańskim i nie znam nikogo, kto by tak zrobił”⁷³.

Podsumowanie

Dyskusje o hidżabie w Nigerii mieszczą się w szerszym kontekście sytuacji religijnej, społecznej i politycznej tego kraju, w którym strój muzułmanek stał się jednym z przejawów obecnej rewitalizacji islamu. Charakterystyczne dla nigeryjskich muzułmanów przywiązanie do symboli ich wiary jest nie tylko reakcją na problemy współczesnego społeczeństwa, lecz także wytycza granice między muzułmanami a chrześcijanami. Nawet jeśli to egoistyczne pobudki religijnych fundamentalistów uczyniły z hidżabu oznakę powrotu do źródeł islamu, to jednak szacunek dla tego stroju spowodował wyczerlenie na wszelkie przejawy jego krytykowania lub znieważania. Doprowadziło to do licznych kontrowersji i napięć w stosunkach muzułmańsko-chrześcijańskich. Dla wyznawców islamu problemy związane z pojawieniem się hidżabu w miejscach publicznych zasadniczo odnoszą się do kwestii wolności wyznania, ale także do zjawiska nietolerancji. W dysku-

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże.

sjach podnosi się konstytucyjnie zagwarantowane prawo do wyrażania własnej tożsamości, której oznaką jest także ubiór zgodny z nakazami religii. Według muzułmanów przeciwnicy hidżabu nie mogą decydować za muzułmanki, zwłaszcza że zaadaptowanie tego stroju w żaden sposób nie ogranicza praw innych obywateli Nigerii, nie narusza zasad moralności, porządku i bezpieczeństwa publicznego. Wyznawcy islamu są zatem zdania, że wszelkie próby zwalczania hidżabu w szkołach oraz innych miejscach publicznych dyskryminują muzułmanki, co jest niezgodne z ideą państwa demokratycznego⁷⁴. Opozycję wobec hidżabu uważają za oczywisty przejaw „kulturowego imperializmu”, a ślepe naśladowanie wzorców europejskich za poniżające dla niepodległej Nigerii. Kontrowersje wokół religijnego stroju symbolizują zatem konflikt między wartościami islamu a spuścizną po kolonializmie. Z drugiej strony hidżab stał się przedmiotem sporu także w kręgach muzułmańskich, zwłaszcza w dyskursie o sytuacji, prawach i roli kobiet we współczesnym społeczeństwie nigeryjskim.

~•~

EWA SIWIERSKA

Spór wokół hidżabu w Nigerii

Streszczenie

Wprowadzenie szariatu jako oficjalnego prawa muzułmanów w większości stanów północnej Nigerii zapoczątkowało proces rewitalizacji islamu. Jeden z jego widocznych przejawów stanowi zaadaptowanie hidżabu. Większość wyznawców islamu jest zgodnych co do tego, że noszenie tego stroju oznacza skromność i posłuszeństwo Bogu. Hidżab utożsamia się z wolnością i bezpieczeństwem, wiarą oraz niekwestionowanym obowiązkiem. Jest on ponadto wyrazem krytyki wpływów zachodnich. Natomiast z punktu widzenia niemuzułmanów hidżab symbolizuje zniewolenie i łamanie praw kobiet. Jego przeciwnicy uważają go za narzędzie, przy pomocy którego mężczyźni kontrolują kobiety. Pojawienie się hidżabu wywołało poważne dyskusje zarówno w kręgach uczonych, jak i wśród zwykłych mieszkańców Nigerii. Zakaz jego noszenia w instytucjach publicznych powoduje liczne kontrowersje. Brak akceptacji hidżabu muzułmanie uważają za oczywiste

⁷⁴ E.Ch. Burch, *Rhetoric or Rights? When Culture and Religion Bar Girls' Right to Education*, „Virginia Journal of International Law”, vol. 44, 2004, s. 42-43.

łamanie ich konstytucyjnego prawa do wolności religii oraz kontynuację długotrwałej wrogości Zachodu wobec islamu.

Słowa kluczowe: Hidżab, islam, Nigeria, prawa człowieka, stosunki chrześcijańsko-muzułmańskie.

EWA SIWIERSKA

The hijab controversy in Nigeria

Abstract

Islamic revivalism is very strong in the northern part of Nigeria, where most of the states have formally declared Islamic law as their legal code. One of the outward expressions of this revivalism is the adoption of the hijab for Muslim females. Majority of Muslims agree that wearing hijab is a matter of faith and undisputable obligation, as it demonstrates modesty and obedience to God. Hijab guarantees freedom and safety of the Muslim women. It also connotes the rejection of Western influence. From the non-Islamic perspective, however, hijab is seen as the symbol of oppression and violation of women's rights; a tool in the hands of men to control them. The introduction of hijab has generated heated debates among scholars and people in Nigeria. Ban on wearing it in public institutions has stirred much controversy. Many Muslims see it as an outright violation of their constitutional right to freedom of religion and yet another manifestation of the long-standing hostility of the West towards Islam.

Keywords: Hijab, Islam, Nigeria, human rights, Christian-Muslim relations.